

برآورد اثر شاخص های توسعه اقتصادی - اجتماعی ایران (۱۳۶۸-۱۳۸۴)

دکتر سید محمد اعرابی*

دکتر گلنار شجاعی**

چکیده

نظر به اینکه هدف تحقیق، دستیابی به الگوی توصیفی توسعه اقتصادی - اجتماعی ایران از طریق مطالعه برخی متغیرها در دوره های پنجم و ششم ریاست جمهوری و دوره های هفتم و هشتم ریاست جمهوری در ایران است؛ بنابراین وضعیت شاخص های توسعه براساس مدل نظری پژوهش در سه بخش فرصتهای اجتماعی، تأمین امنیت یا سیاستهای حمایتی و تسهیلات اقتصادی مورد مطالعه قرار گرفته است. روش تحقیق توصیفی-کیفی می باشد و مدل تحقیق با استفاده از نظریه مبنایی (استراس، ۱۳۸۴) به دست آمده است. در روش تجزیه و تحلیل داده ها از آزمونهای شکست ساختاری و تحلیل رگرسیون در فواصل سالهای ۱۳۶۸ تا ۱۳۸۴ بهره گیری شده است. نتایج تحلیل رگرسیون حاکی از تأثیر فرصتهای اجتماعی، تأمین امنیت و تسهیلات اقتصادی بر توسعه اقتصادی- اجتماعی است. از بین هیجده شاخصی که در مدل توسعه اقتصادی- اجتماعی تخمین زده شده، سیزده شاخص بر توسعه اقتصادی- اجتماعی مؤثر می باشند. که به ترتیب عبارتند از: ۱- امید به زندگی ۲- نرخ باسوادی ۳- اشتغال ۴- سرانه تخت فعال بیمارستانی ۵- نرخ تورم ۶- تشکیل سرمایه ۷- درآمد ملی ۸- درآمد سرانه ۹- خدمات اجتماعی ۱۰- نرخ مرگ و میر نوزادان ۱۱- بیمه بیکاری ۱۲- حوادث غیر مترقبه ۱۳- نرخ مرگ و میر. میزان تأثیرگذاری متغیرها بر توسعه اقتصادی- اجتماعی به ترتیب عبارت است از: فرصتهای اجتماعی با ضریب تأثیر ۰/۷۱، بیشترین و سپس متغیر تسهیلات اقتصادی با ضریب ۰/۱۴ و بعد از آن متغیر تأمین امنیت با ضریب ۰/۱۲.

واژگان کلیدی:

توسعه اقتصادی- اجتماعی^۱، فرصتهای اجتماعی^۲، تأمین امنیت^۳، تسهیلات اقتصادی^۴، توسعه انسانی^۵.

* استاد، عضو هیات علمی دانشگاه علامه طباطبایی

تهران- خیابان توانیر- دانشگاه علامه طباطبایی

** دانش آموخته دکتری مدیریت دولتی (گرایش خط مشی گذاری عمومی)، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران (shojaei@gmail.com)
تهران- بزرگراه اشرفی اصفهانی - به سمت حصارک - دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران

نویسنده مسئول یا طرف مکاتبه: دکتر گلنار شجاعی

1. Economic - Social development
2. Social opportunities
3. Protective security .
4. Economic Facilities
5. Human development

مقدمه

در فراهم سازی هر گونه استراتژی برای توسعه در هر جامعه درک حقیقی و شفاف از مؤلفه های اساسی بسیار مهم ضرورت می یابد. همانطور که در مقدمه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران آمده است: اقتصاد وسیله است نه هدف؛ با این دیدگاه در تحکیم بنیادهای اقتصادی و برنامه های توسعه، اصل رفع نیازهای انسان در جریان رشد و تکامل اوست (مجموعه قوانین، ۱۶، ۱۳۸۳). در کشور ایران اندیشه اصلاح و دگرگونی امور عمومی و نظام اداری در جهت توسعه همواره مورد توجه دولتها بوده است، به خصوص در این راستا طی سه دهه اخیر تحول اداره امور به عنوان پایه و اساس توسعه و یک موضوع بحث انگیز مورد توجه واقع شد.

دوره پنجم و ششم ریاست جمهوری طی سال های ۱۳۶۸ الی ۱۳۷۵ تحت عنوان دوران هشت ساله سازندگی نامگذاری گردیده است. در ابتدای این دوران، برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور تدوین و تصویب شد و همزمان، تغییرات چشمگیری از دیدگاه نگرش به مسائل اقتصادی در متن آن گنجانیده شد. در دوران پنجم و ششم ریاست جمهوری واژه سازندگی اساساً معادل و مترادف توسعه به شمار آمده است (سیمای سازندگی، جلد اول، ۱۹). در این راستا رئیس جمهور وقت مسأله را از دیدگاه مسیر حرکت مطرح می سازد (سیمای سازندگی، جلد اول، ۳۸). از سوی دیگر دوران هشت ساله ۱۳۷۶ الی ۱۳۸۴ که دوره های هفتم و هشتم ریاست جمهوری را در بر می گیرد؛ که تحت عنوان دوران اصلاحات نام گذاری شد. جهت گیری سیاستها و برنامه های اعلام شده از سوی رئیس جمهوری وقت اینگونه طرح گردید: اصلاحات امری همه جانبه و در برگیرنده همه اجزا و جهات جامعه است و به درستی ناظر بر تحقق توسعه همه جانبه و پایدار در کشور است (گزارش عملکرد دولت، ۱۹۰، ۱۳۸۰). به این ترتیب در دوره هفتم و هشتم اصلاحات مترادف توسعه در نظر گرفته شده است. در طی این شانزده سال حرکت به سوی توسعه با گامهای سازندگی و اصلاحات، هدف سیاست مردان و مسوولان مملکتی بوده است. هدف پژوهش، دستیابی به الگوی

توصیفی توسعه اقتصادی - اجتماعی در ایران از طریق مطالعه برخی متغیرها در فاصله سالهای ۱۳۶۸ تا ۱۳۸۴ می باشد. مطالعه نظریات توسعه اقتصادی - اجتماعی بر اهمیت عوامل تأثیرگذار بر توسعه تأکید می کند. در این مقاله، توسعه اقتصادی - اجتماعی مهمترین متغیری است که تلاش می شود تغییرات آن توسط سایر متغیرها تشریح گردد. با توجه به مطالعات نظری، پژوهشی، برخی از دانشمندان عوامل تأثیرگذار بر توسعه را از دیدگاه اقتصادی و برخی دیگر از دیدگاه اجتماعی مورد بحث قرار داده اند. اما عده ای از دانشمندان مانند: دانیل لرنر (۱۹۵۸)، لیوینگستون (۱۹۶۹)، زنتس (۱۹۷۱)، میلتنون اسمن (۱۹۷۳)، سی فین (۱۹۷۶)، اسلام وهنالت (۱۹۷۹)، بیور و زمردیان (۱۹۸۶)، هیوک (۱۹۹۰)، آسمرن و جین (۱۹۹۳)، سن (۱۹۹۹) توسعه را به عنوان تغییرات اقتصادی و اجتماعی تعریف می کنند. رویکرد توسعه در این مقاله تمرکز بر جنبه های زندگی انسان مانند فرصتهای اجتماعی و تأمین امنیت (حمایتی) و تسهیلات اقتصادی است؛ و این عوامل را به عنوان آزادیهای اساسی و ابزاری می پذیرد. لذا، شاخص هایی که از دیدگاه اقتصادی و اجتماعی بین صاحب نظران اتفاق نظر وجود دارد، به عنوان مبنای تحلیل و تشریح توسعه اقتصادی - اجتماعی در نظر گرفته شدند، که عبارتند از: نرخ باسوادی، نرخ مرگ و میر نوزادان، امید به زندگی، نرخ مرگ و میر، بهداشت عمومی، بیمه بیکاری، خدمات اجتماعی، نرخ اشتغال، سوبسید، کمکهای دولت در موارد اضطراری مانند حوادث غیرمترقبه، تورم، ضرب جینی، درآمد سرانه، درآمد ناخالص ملی، تشکیل سرمایه.

سؤالات تحقیق

- ۱- عوامل مؤثر بر توسعه اقتصادی - اجتماعی در ایران چیست؟
- ۲- تأثیرگذاری این عوامل در توسعه اقتصادی - اجتماعی ایران چه اندازه است؟

فرضیات

- ۱- بین رشد فرصتهای اجتماعی و توسعه اقتصادی - اجتماعی رابطه وجود دارد .
- ۲- بین رشد تأمین امنیت و توسعه اقتصادی - اجتماعی رابطه دارد .
- ۳- بین رشد تسهیلات اقتصادی و توسعه اقتصادی - اجتماعی رابطه دارد .

روشهای تجزیه و تحلیل داده ها

عوامل مؤثر بر الگوی توسعه اقتصادی- اجتماعی در ایران در فاصله سالهای ۱۳۶۸ تا ۱۳۸۴ براساس نظریه مبنایی تعیین می گردد . نوع کار تحقیقاتی کاربردی و روش تحقیق توصیفی- کیفی می باشد . روش گردآوری اطلاعات برای تدوین و ارائه مدل مناسب از نوع کتابخانه ای و مراجعه به اسناد و مدارک وزارتخانه ها و سازمانهای مرتبط می باشد . اطلاعات و حسابهای ملی متغیرهای کلان اقتصادی و اجتماعی از طریق داده های ثبت شده در منابع معتبر مراکز اطلاع رسانی و متولیان آمار در کشور به دست آمده است . در این زمینه داده های مورد مطالعه به دو صورت سری زمانی و مقطعی گردآوری می شود . داده های سری زمانی (۱۳۶۸ الی ۱۳۸۴) مربوط به امید به زندگی^۱ LE ، بهداشت عمومی (جمعیت به ازاء هر تخت فعال بیمارستانی^۲ BR ، تخت فعال بیمارستانی به ازاء هر پرستار و ماما^۳ BN ، جمعیت به ازاء هر پزشک^۴ MPR ، بهیار به ازاء هر پرستار و ماما^۵ B) ، بیمه بیکاری^۶ DO ، خدمات اجتماعی^۷ SS ، سوبسید^۸ S ، هزینه های حوادث غیر مترقبه^۹ UA ، ضریب جینی^{۱۰} GC ، درآمد سرانه تولید ناخالص ملی^{۱۱} IPC ، درآمد ملی^{۱۲} NI ، تشکیل سرمایه

ثابت^{۱۳} CF ، نرخ تورم^{۱۴} IN ، رتبه توسعه انسانی^{۱۵} RHDI ، شاخص توسعه انسانی^{۱۶} HDI و تولید ناخالص داخلی حقیقی^{۱۷} GGDP می باشد .

آمارهای مربوط به جمعیت مانند اشتغال^{۱۷} E ، نرخ باسوادی^{۱۸} LR ، نرخ مرگ و میر^{۱۹} DR و مرگ و میر نوزادان^{۲۰} IM به صورت مقطعی در دهه های سرشماری جمعیت صورت گرفته و فواصل بین دهه ها بر اساس نمونه برداری انجام شده است . از آنجا که مفهوم توسعه تنها از طریق فرآیند سنجش ، انسجام می یابد ؛ لذا تحلیلگران توسعه به کارگیری شاخص واحدی را به عنوان توسعه پیشنهاد می کنند . در عمل بعضی از شاخصها ، شاخصهای دیگر را تحت الشعاع قرار می دهد که تولید ناخالص داخلی از جمله این شاخص ها می باشد (کلمن، ۱۳۷۸، ۲۸) . این شاخص مجموعه ای از فعالیتهای کلیدی و تدارک کالاها و خدمات را در برمی گیرد که افزایش آنها تقریباً شرط لازم برای توسعه است (روزبهان، ۱۳۷۰، ۲۱) . همچنین کشورهای عضو سازمان ملل متحد ، برای آمارهای رسمی سازمان ملل ، برآوردهایی از تولید ناخالص ملی و تولید ناخالص داخلی خود را ارائه می دهند (گزارش سازمان ملل، ۲۰۰۳) . اما با توجه به اینکه این شاخصها جنبه های اقتصادی توسعه را در بر می گیرد ، به همین دلیل برای رفع این محدودیت تغییرات متغیرهای تأمین امنیت و فرصتهای اجتماعی در کنار تسهیلات اقتصادی مورد سنجش قرار می گیرد ؛ تا اثرات متغیرهایی که جنبه کیفی دارند بررسی شود . همچنین برای اجتناب از غیرواقعی نشان دادن این شاخص بوسیله تأثیرات تورمی ، از تولید ناخالص داخلی حقیقی (به قیمت ثابت ۷۶) به جای تولید ناخالص داخلی استفاده می گردد . با توجه به نظر زنتس^{۲۱} (۱۹۷۱) که می گوید : توسعه همیشه و همه جا مستلزم تقابل

- 1 . Life expectancy
- 2 . Bed rate in remedy Institute per people (BR)
- 3 . Bed rate in remedy Institute per nurses (BN)
- 4 . Medical profession rate per people (MPR)
- 5 . Hellpe nurse rate per nurse (B)
- 6 . dole
- 7 . social security
- 8 . Subsidy
- 9 . unexpected accidents
- 10 .Gini Coefficient
- 11 . Incom Per capital

- 12 . National income
- 13 . Capital accumulation
- 14 . Inflation
- 15 .rank of Human development index
- 16 . Human development index value
- 17 . Employment
- 18 . Literacy rate
- 19 . Death rate
- 20 . Infant mortality
- 21 . Szentes

جدول شماره ۱: آزمون توزیع نرمال متغیرها

متغیر	p-value	متغیر	p-value	متغیر	p-value
BR	0.7	S	0.6	LR	0.3
B	0.2	SS	0.5	DR	0.6
BN	0.3	E	0.3	DO	0.6
MPR	0.3	NI	0.8	RHDI	0.4
LE	0.6	IPC	0.9	GCF	0.9
IM	0.9	GC	0.8	GGDP	0.09

جدول شماره ۲: آزمون توزیع نرمال معادلات

شماره معادله	نام معادله	p-value	شماره معادله	نام معادله	p-value
۱	فرصتهای اجتماعی	۰/۸	۴	تأمین امنیت	۰/۷
۲	رتبه توسعه انسانی	۰/۵	۵	تأمین امنیت	۰/۹
۳	رشد شاخص توسعه انسانی	۰/۹	۶	تسهیلات اقتصادی	۰/۸

تحلیل نتایج

یافته های تحقیق در قالب معادلات تخمینی در فواصل سالهای ۱۳۶۸ تا ۱۳۸۴ آورده شده است. در این بررسی وضعیت شاخص های توسعه ای براساس مدل نظری تحقیق در سه بخش فرصتهای اجتماعی، تأمین امنیت یا سیاستهای حمایتی و تسهیلات اقتصادی مورد مطالعه قرار گرفته است.

تغییرات کمی و کیفی است، حتی اگر فقط رشد کمی در زمان و مکان خاصی و در چارچوب نظام یا ساختار موجود مشاهده شود، آن رشد نه تنها پیامد تغییر کیفی پیشین است، بلکه ناگزیر زمینه را برای تغییر کیفی بعدی فراهم می کند (کلمن، ۱۹۹۴، ۲۴). بنابراین از رشد تولید ناخالص داخلی حقیقی به جای تولید ناخالص داخلی حقیقی به عنوان نماینده توسعه اقتصادی-اجتماعی استفاده می گردد. در روش تجزیه و تحلیل داده ها، برای توصیف داده ها از شاخصهای مرکزی، پراکندگی، رسم نمودار و جداول و در مرحله استنباط با توجه به نوع موضوع از آزمون توزیع نرمال، تحلیل رگرسیون مرکب، آزمون شکست ساختاری، آزمون خود همبستگی و آزمون ناهمسانی واریانس بهره گیری شده است.

همچنین علاوه بر آزمون توزیع نرمال تک تک متغیرها (جدول شماره ۱)، آزمون توزیع نرمال معادلات هم در مورد جمله پسماند (جدول شماره ۲) آنها گرفته شده است. سپس با استفاده از رگرسیون متغیر موهومی روی متغیرهای توضیحی شکست ساختاری بررسی شده است. همچنین از آزمون خود همبستگی^۲ در جمله اختلال و آزمون ناهمسانی واریانس^۳ جهت آزمون مفروضات الگوی رگرسیون استفاده شده است. در بعضی از معادلات برای پرهیز از وجود خودهمبستگی در جمله اختلال از روشهای کمکی ککران و اورکات استفاده شده است. لذا از متغیرهای کمکی^۴ با درجات مختلف در معادلات استفاده می شود. معیار انتخاب بهینه متغیر با درجه فرایند اصلاح کننده جمله اختلال، آزمون کرلوگرام است که برطبق آن فرایند بهینه و درجه مربوط استخراج می گردد. لازم به ذکر است که متغیرهای اشتغال و تشکیل سرمایه یا عوامل کار بر و سرمایه بر در کلیه معادلات به عنوان متغیرهای عمومی لحاظ گردیده اند و نقش مثبت خود را با ضرایب بالا نشان داده اند، که حکایت از تأثیر این دو عامل در توسعه اقتصادی-اجتماعی دارد.

1. Residual

2. serial correlation LM test

3. white heterokedasticity test

4. MA , AR

معادله شماره ۱

$$\text{GGDP}=3.97+0.09\text{GCF}+0.33\text{E}+0.23\text{BR}+1.80\text{LE}+1.46\text{LR}-0.06\text{IM}$$

$$(5.21) \quad (16.9) \quad (2.37) \quad (2.45) \quad (5.75) \quad (7.33) \quad (-13.41)$$

$$-0.007\text{DR}-8.06\text{DM}$$

$$(-9.36) \quad (-12.12)$$

$$R^2=0.99 \quad \bar{R}^2=0.99 \quad \text{D.W}=1.77 \quad \text{Prob(F)}=0.0003$$

متغیر تشکیل سرمایه ثابت با ضریب ۰/۰۹ نقش مثبت و معنی دار خود را بر توسعه اقتصادی- اجتماعی نشان می دهند. قدرت توضیح دهندگی متغیرهای مستقل توسط آماره R^2 و \bar{R}^2 در سطح ۹۹٪ می باشد. یعنی ۹۹ درصد تغییرات متغیر تابع توسط متغیرهای مستقل توضیح داده می شود. مقدار آماره F محاسبه شده با توجه به سطح معنی داری ۹۵٪ با خطای ۵٪ حکایت از تأیید مقادیر محاسبه شده t دارد. از طرفی سرانه پزشک، پرستار و بهیار در این معادله بی معنا است. این متغیرها در دو دولت نتوانسته اند به سطح مطلوبی از رشد برسند و برای تأثیر گذاری در توسعه اقتصادی- اجتماعی هنوز رشد کافی ندارند. وجود خط رگرسیون و ضرایب مربوط در سطح ۹۵٪ اطمینان یا ۵٪ خطا مورد تأیید می باشد.

معادله فوق به بررسی تأثیر متغیرهای فرصتهای اجتماعی بر توسعه اقتصادی- اجتماعی می پردازد. متغیرهای فرصتهای اجتماعی از دو دسته متغیرهای شاخص کیفیت زندگی و متغیرهای بهداشتی تشکیل شده است. شاخص کیفیت زندگی شامل متغیرهای نرخ باسوادی، امید به زندگی و نرخ مرگ و میر است که نرخ باسوادی با ضریب ۱/۴۶، امید به زندگی با ضریب ۱/۸۰ نقش مثبت و معنی دار خود را نشان دادند؛ و نرخ مرگ و میر با ضریب ۰/۰۰۷- و نرخ مرگ و میر نوزادان با ضریب ۰/۰۶- دارای نقش منفی و معنی دار که گویای ارتباط غیرمستقیم با توسعه اقتصادی- اجتماعی هستند. متغیرهای بهداشتی شامل سرانه پزشک، سرانه تخت فعال بیمارستانی، سرانه پرستار و ماما و سرانه بهیار به ازاء هر پرستار و ماما می باشد. در این معادله سرانه تخت فعال بیمارستانی با ضریب ۰/۲۳ حکایت از ارتباط مثبت و معنی دار خود با توسعه اقتصادی- اجتماعی دارند. متغیر اشتغال با ضریب ۰/۳۳ و

معادله شماره ۲:

$$\text{GGDP}=-10.54+0.07\text{GCF}+0.53\text{E}-0.19\text{RHDI}-3.84\text{DM}$$

$$(-1.69) \quad (1.89) \quad (1.95) \quad (-2.32) \quad (-1.96)$$

$$R^2=0.80 \quad \bar{R}^2=0.73 \quad \text{D.W}=1.76 \quad \text{Prob(F)}=0.0004$$

نقش منفی رتبه توسعه انسانی با ضریب ۰/۱۹- بر توسعه اقتصادی- اجتماعی نمایانگر این است که با گسترش توسعه اقتصادی- اجتماعی ایران می تواند در بین سایر کشورها رتبه بهتری برای توسعه انسانی کسب نماید و جایگاه خود را به سطح بالاتری برساند. از طرفی در این

معادله فوق نشانگر تأثیر رتبه توسعه انسانی بر توسعه اقتصادی- اجتماعی است که در آن GGDP نماینده رشد تولید ناخالص داخلی حقیقی است. تشکیل سرمایه ثابت با ضریب ۰/۰۷ و اشتغال با ضریب ۰/۵۳ تأثیر مثبت خود را بر توسعه اقتصادی- اجتماعی نشان داده اند. همچنین

متغیرهایی مانند نرخ باسوادی، امید به زندگی از جمله متغیرهای زیر مجموعه شاخص توسعه انسانی هستند. بنابراین این مطلب دلالت بر این فرضیه دارد که رشد فرصتهای اجتماعی در روند توسعه اقتصادی-اجتماعی می‌تواند، نقش مؤثری داشته باشد. در تخمین معادله فوق مقدار آماره F محاسبه شده در سطح ۹۵٪ معنی دار می‌باشد و حکایت از رد فرضیه H_0 مبنی بر عدم وجود خط رگرسیون دارد. بنابراین وجود خط رگرسیون یا H_1 نیز تأیید کننده فرضیه ارتباط فرصتهای اجتماعی و توسعه اقتصادی-اجتماعی نیز می‌باشد.

معادله متغیر موهومی با ضریب منفی معنی دار می‌باشد؛ که معنی دار بودن آن نشانگر ایجاد تفاوت در رتبه توسعه انسانی بین دو دولت است. ضریب منفی بیانگر این است که در دوره های پنجم و ششم ریاست جمهوری رتبه توسعه انسانی ایران نسبت به دوره های هفتم و هشتم در بین سایر کشورها وضعیت بهتری داشته است آماره R^2 و \bar{R}^2 نشان می‌دهد که قدرت توضیح دهندگی متغیرهای مستقل ۰/۸۰ است، یا به عبارتی ۸۰٪ تغییرات متغیر تابع یا توسعه اقتصادی-اجتماعی تحت تأثیر متغیرهای مستقل توضیح داده شده است. از طرفی

معادله شماره ۳:

$$GGDP = 2.40 + 0.14GCF + 0.35E + 0.34GHDI + 1.32DM$$

(6.03) (6.32) (1.89) (5.12) (2.58)

$$R^2 = 0.89 \quad \bar{R}^2 = 0.83 \quad D.W = 1.99 \quad Prob(F) = 0.0004$$

هم رشد نموده است، ولی با توجه به اینکه سایر کشورها هم در این مدت پیشرفت بیشتری داشته اند؛ ایران در وضعیت رقابتی بین ۱۷۵ کشور از نظر رتبه در دوره پنجم و ششم وضعیت بهتری داشته است. آماره R^2 و \bar{R}^2 قدرت توضیحی متغیرهای مستقل را در سطح ۸۹٪ بیان می‌کند. آماره F محاسبه شده با توجه به سطح معنی داری ۹۵٪ رگرسیون کلی تابع و وجود خط رگرسیون را تأیید می‌کند. لذا این معادله هم در کنار معادله رتبه توسعه انسانی گویای مؤثر بودن نقش شاخص توسعه انسانی و به تبعیت از آن حکایت از نقش مؤثر فرصتهای اجتماعی در روند توسعه اقتصادی-اجتماعی دارد. بنا براین، توجه به این متغیرها در سیاست گذارهای توسعه ای ضروری است.

معادله فوق تأثیر رشد شاخص توسعه انسانی بر توسعه اقتصادی-اجتماعی مورد مطالعه قرار گرفته است. هر چند در معادله رتبه توسعه انسانی متغیر موهومی با ضریب منفی سطح معنی داری خود را بیان می‌کند، که بیانگر بهتر بودن رتبه توسعه انسانی ایران در دوره های پنجم و ششم نسبت به دوره های هفتم و هشتم ریاست جمهوری می‌باشد. اما در این معادله، شاخص توسعه انسانی با ضریب ۰/۳۴ نقش مثبت خود را در سطح معنی داری ۹۹٪ بر توسعه اقتصادی-اجتماعی بیان نموده است. نقش مثبت متغیر موهومی در سطح ۹۵٪ اعتماد با ضریب ۱/۳۲ به لحاظ آماری معنی دار می‌باشد. و گویای این مطلب است، که شاخص توسعه انسانی در کنار اشتغال و تشکیل سرمایه در دوره هفتم و هشتم ریاست جمهوری

معادله شماره ۴:

$$GGDP = 2.58 + 0.12GCF + 0.78E + 0.06DO + 0.07SS$$

(6.26) (5.94) (4.79) (3.11) (1.92)

$$R^2 = 0.95 \quad \bar{R}^2 = 0.92 \quad D.W = 2.01 \quad Prob(F) = 0.000016$$

این معادله بیمه بیکاری با ضریب ۰/۰۶، خدمات اجتماعی با ضریب ۰/۰۷، اشتغال با ضریب ۰/۷۸ و تشکیل سرمایه

معادله فوق نشانگر معادله توسعه اقتصادی-اجتماعی و تأثیر متغیرهای تأمین امنیت یا حمایتی می‌باشد، که در

متغیرهای حمایتی یا تأمین امنیت می باشد ، ودالات بر این فرضیه دارد که نقش حمایتی دولت در روند توسعه اقتصادی- اجتماعی بسیار مؤثر است . مقدار آماره F محاسبه شده با توجه به سطح معنی داری ۰.۹۵ یا خطای ۰.۰۵ حکایت از رد فرضیه H_0 مبنی بر عدم وجود رگرسیون دارد . بنابراین وجود خط رگرسیون تأیید می گردد . در این مدل از منظر حمایت‌های دولت متغیر اشتغال ، پرداخت‌های دولت بابت بیمه بیکاری و خدمات اجتماعی به لحاظ آماری مؤثر شناخته شدند ؛ و ضرایب مربوط همگی در سطح ۰.۹۵ اعتماد وجودشان معنی دار می باشد .

با ضریب ۰/۱۲ نقش مثبت و معنی دار خود را بر توسعه اقتصادی- اجتماعی مشخص نموده اند . همانطور که ملاحظه گردید $t = ۵/۹۴$ تشکیل سرمایه ثابت را به لحاظ آماری در سطح ۰.۹۹ معنی دار معرفی می کند . در ارتباط با اشتغال $t = ۴/۷۹$ بیانگر معنی دار بودن این متغیر در سطح ۰.۹۹ است . $t = ۳/۱۱$ متغیر بیمه بیکاری را در سطح ۰.۹۸ اعتماد معنی دار تعیین می کند . خدمات اجتماعی هم با $t = ۱/۹۲$ به لحاظ آماری در سطح ۰.۹۲ معنی دار می باشد . روی هم رفته قدرت توضیحی ۰/۹۲ متغیرهای مستقل گویای این مطلب است که ۰.۹۲ تغییرات توسعه اقتصادی- اجتماعی تحت تأثیر

معادله شماره ۵ :

$$\text{GGDP} = 2.39 + 0.14\text{GCFG} + 0.09\text{GCFP} + 0.34\text{E} + 0.19\text{SS} - 0.007\text{UA}$$

(2.72) (3.92) (3.28) (2.09) (2.39) (-2.30)

$$R^2 = 0.82 \quad \bar{R}^2 = 0.71 \quad \text{D.W} = 1.92 \quad \text{Prob(F)} = 0.003$$

لحاظ آماری معنی دار نیست ، حذف آن از معادله قدرت توضیح دهنده مدل را به طور قابل ملاحظه کاهش نمی دهد . بنابر این معنی دار نبودن متغیر موهومی دلالت بر این دارد که از نظر متغیرهای حمایتی در عملکرد دو دولت تفاوت معنی داری مشاهده نمی گردد . R^2 و \bar{R}^2 برابر ۰/۷۱ است و قدرت توضیحی متغیرهای فوق را نشان می دهد . مقدار آماره F محاسبه شده با توجه به سطح معنی داری ۰.۹۵ یا خطای ۰.۰۵ حکایت از رد فرضیه H_0 مبنی بر عدم وجود خط رگرسیون دارد . پس وجود خط رگرسیون تأیید می گردد . خدمات اجتماعی ، پرداخت‌های دولت بابت بیمه بیکاری و حوادث غیر مترقبه و اشتغال به لحاظ آماری مؤثر شناخته شدند . بنابر این فرضیه متغیرهای تأمین امنیت یا حمایتی با توسعه اقتصادی- اجتماعی در ارتباط با این متغیرها تأیید می گردد . ضرایب مربوط همگی در سطح ۰.۹۵ اعتماد و یا ۰.۰۵ خطا تأثیرشان به لحاظ آماری معنی دار می باشد .

معادله فوق تأثیر متغیرهای خدمات اجتماعی ، حوادث غیر مترقبه ، سوبسیدها ، اشتغال و تشکیل سرمایه در بخش دولتی و بخش خصوصی را بر توسعه اقتصادی- اجتماعی تخمین می زند . تشکیل سرمایه بخش دولتی GCFG با ضریب ۰/۱۴ ، تشکیل سرمایه بخش خصوصی GCDP با ضریب ۰/۰۹ ، خدمات اجتماعی با ضریب ۰/۱۹ از لحاظ آماری معنی دارند و گویای این مطلب است که با افزایش متغیرهای فوق ، توسعه اقتصادی- اجتماعی افزایش می یابد . پرداخت‌های دولت بابت حوادث غیر مترقبه با ضریب ۰/۰۰۷ نقش منفی و معنی دار خود را از لحاظ آماری نشان داده ند . این نقش منفی و معنی دار گویای این مطلب هستند که با عدم وقوع حوادث غیر مترقبه یا کاهش بلایای طبیعی ، تولید ناخالص داخلی حقیقی یا رشد اقتصادی افزایش می یابد . متغیر سوبسید در این معادله بی معنا است که حکایت از بی هدف بودن سوبسیدها و بی تأثیر بودن آنها دارد . در این معادله متغیر موهومی تخمین زده شده است و از

معادله شماره ۶ :

$$\begin{aligned} \text{GGDP} = & 7.21 + 0.12\text{GCF} + 0.50\text{E} - 0.14\text{IN} + 0.11\text{GC} + 0.12\text{IPC} (-1) \\ & (4.09) \quad (9.004) \quad (2.66) \quad (-299) \quad (1.63) \quad (1.98) \\ & + 0.10\text{NI} - 2.02\text{DM} \\ & (2.05) \quad (-2.43) \end{aligned}$$

$$R^2 = 0.97 \quad \bar{R}^2 = 0.94 \quad \text{D.W} = 2.04 \quad \text{Prob(F)} = 0/00009$$

شماره سه مشاهده می گردد؛ آنها عبارتند از: ۱- تخت فعال بیمارستانی به ازاء جمعیت ۲- نرخ باسوادی ۳- امید به زندگی ۴- نرخ مرگ و میر ۵- نرخ مرگ و میر نوزادان ۶- بیمه بیکاری ۷- خدمات اجتماعی ۸- اشتغال ۹- حوادث غیر مترقبه ۱۰- نرخ تورم ۱۱- درآمد سرانه ۱۲- درآمد ملی ۱۳- تشکیل سرمایه .

از بین شاخص های مؤثر بر توسعه اقتصادی-اجتماعی، دو شاخص که عبارتند از: نرخ مرگ و میر و اشتغال در دوره پنجم و ششم ریاست جمهوری در موقعیت بهتری نسبت به دوره هفتم و هشتم قرار گرفته اند. همچنین دو شاخص که عبارتند از: نرخ تورم و نرخ مرگ و میر نوزادان در دوره هفتم و هشتم ریاست جمهوری نسبت به دوره پنجم و ششم وضعیت بهتری دارند. نه شاخص دیگر هم از جمله تخت فعال بیمارستانی به ازاء جمعیت، نرخ باسوادی، امید به زندگی، بیمه بیکاری، خدمات اجتماعی، درآمد سرانه، درآمد ملی و تشکیل سرمایه در هر دو دولت دارای ضرایب یکسانی می باشند؛ به عبارتی وضعیت آنها در دوره های متفاوت ریاست جمهوری تغییری نداشته است.

معادله فوق نقش متغیرهای تسهیلات اقتصادی بر توسعه اقتصادی-اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته است. که از بین این متغیرها نرخ تورم با ضریب 0.14 - و $2/99$ - t به لحاظ آماری معنی دار است. ضریب منفی نقش معکوس این متغیر را نشان می دهد، یعنی کاهش نرخ تورم در گسترش توسعه اقتصادی-اجتماعی مؤثر است. تشکیل سرمایه با ضریب 0.12 ، اشتغال با ضریب 0.50 ، درآمد سرانه دوره قبل با ضریب 0.12 ، درآمد ملی با ضریب 0.10 بانقش مثبت به لحاظ آماری معنی دار می باشند. به عبارت دیگر افزایش این متغیرها موجب افزایش توسعه اقتصادی-اجتماعی می شود. قدرت توضیح دهندگی مدل توسط R^2 و \bar{R}^2 در سطح 0.94 تخمین زده شده است. آماره F محاسبه شده با توجه به سطح معنی داری 95% رگرسیون کلی تابع و وجود خط رگرسیون را نشان می دهد. بنابراین فرضیه H_0 مبنی بر عدم وجود خط رگرسیون رد می گردد. فرضیه H_1 مبنی وجود خط رگرسیون یا ارتباط بین تسهیلات اقتصادی و توسعه اقتصادی-اجتماعی با ضریب 95% اعتماد به لحاظ آماری تأیید می گردد.

در تحلیل رگرسیون چند متغیره هیجده شاخص در مدل توسعه اقتصادی-اجتماعی تخمین زده شد. از بین آنها سیزده شاخص با ضریب مؤثر تأثیرگذاری خود را بر توسعه اقتصادی-اجتماعی نشان دادند. همانطور که در جدول

جدول شماره ۳: ضرایب شاخص های مؤثر به تفکیک دوره های ریاست جمهوری

شماره	متغیر	شاخص	دوره پنجم و ششم	دوره هفتم و هشتم	عدم تفاوت معنی دار
۱	فرصت‌های اجتماعی	تخت فعال بیمارستانی به ازاء جمعیت	-	-	۶/۴
۲		نرخ باسوادی	-	-	۴/۳
۳		امید به زندگی	-	-	۴/۲۵
۴		نرخ مرگ و میر نوزادان	۳/۹۹	۳/۷۳	-
۵		نرخ مرگ و میر	۱/۲۸	۱/۶۵	-
۶	توسعه انسانی	رتبه توسعه انسانی	۴/۳۰	۴/۵۷	-
۷		شاخص توسعه انسانی	-	-	۰/۲
۸	تأمین امنیت (حمایتی)	بیمه بیکاری	-	-	۱۱
۹		خدمات اجتماعی	-	-	۳۹۴/۲
۱۰		اشتغال	۴/۵۲	۴/۴۷	-
۱۱		حوادث غیر مترقبه	۵/۷	۷/۶	-
۱۲	تسهیلات اقتصادی	نرخ تورم	۳/۱۲	۲/۷۴	-
۱۳		درآمد سرانه	-	-	۸/۶
۱۴		درآمد ملی	-	-	۱۳/۱
۱۵		تشکیل سرمایه	-	-	۱۱/۵

با توجه به جدول شماره چهار، از بین شاخص های مؤثر بر توسعه اقتصادی- اجتماعی امید به زندگی با ضریب ۱/۸۰ بیشترین تأثیر را در توسعه اقتصادی- اجتماعی داراست. در مرتبه های بعدی نرخ باسوادی با ضریب ۱/۴۵، اشتغال با ضریب ۰/۳۳، سرانه تخت فعال بیمارستانی ۰/۲۳، نرخ تورم با ضریب ۰/۱۵، تشکیل

سرمایه با ضریب ۰/۱۴۵، درآمد سرانه و درآمد ملی با ضریب ۰/۱۴، خدمات اجتماعی با ضریب ۰/۱۲، نرخ مرگ و میر نوزادان با ضریب ۰/۰۶، بیمه بیکاری با ضریب ۰/۰۴ قرار دارند. حوادث غیرمترقبه و نرخ مرگ و میر با ضریب ۰/۰۱ کمترین تأثیرگذاری را در توسعه اقتصادی- اجتماعی دارند.

جدول شماره ۴: ضرایب مؤثر شاخص های تأثیرگذار در توسعه اقتصادی-اجتماعی ایران

شماره	شاخص ها	ضرایب مؤثر	رتبه تأثیرگذاری بر توسعه اقتصادی-اجتماعی
۱	امید به زندگی	۱/۸۰	اول
۲	نرخ باسوادی	۱/۴۵	دوم
۳	اشتغال	۰/۳۳	سوم
۴	سرانه تخت فعال بیمارستانی	۰/۲۳	چهارم
۵	نرخ تورم	۰/۱۵	پنجم
۶	تشکیل سرمایه	۰/۱۴۵	ششم
۷	درآمد سرانه	۰/۱۴	هفتم
۸	درآمد ملی	۰/۱۴	هفتم
۹	خدمات اجتماعی	۰/۱۲	هشتم
۱۰	نرخ مرگ ومیر نوزادان	۰/۰۶	نهم
۱۱	بیمه بیکاری	۰/۰۴	دهم
۱۲	حوادث غیر مترقبه	۰/۰۱	یازدهم
۱۳	نرخ مرگ ومیر	۰/۰۱	یازدهم

نتایج نهایی پژوهش

۴- میزان تأثیرگذاری عوامل مؤثر بر تسهیلات اقتصادی به ترتیب عبارتند از: تورم، تشکیل سرمایه و بعد از آن درآمد ملی و در آمد سرانه در یک ردیف قرار دارند.

۵- میزان تأثیرگذاری عوامل مؤثر بر تأمین امنیت به ترتیب عبارتند از: اشتغال، خدمات اجتماعی، بیمه بیکاری، کمکهای دولت در حوادث غیرمترقبه

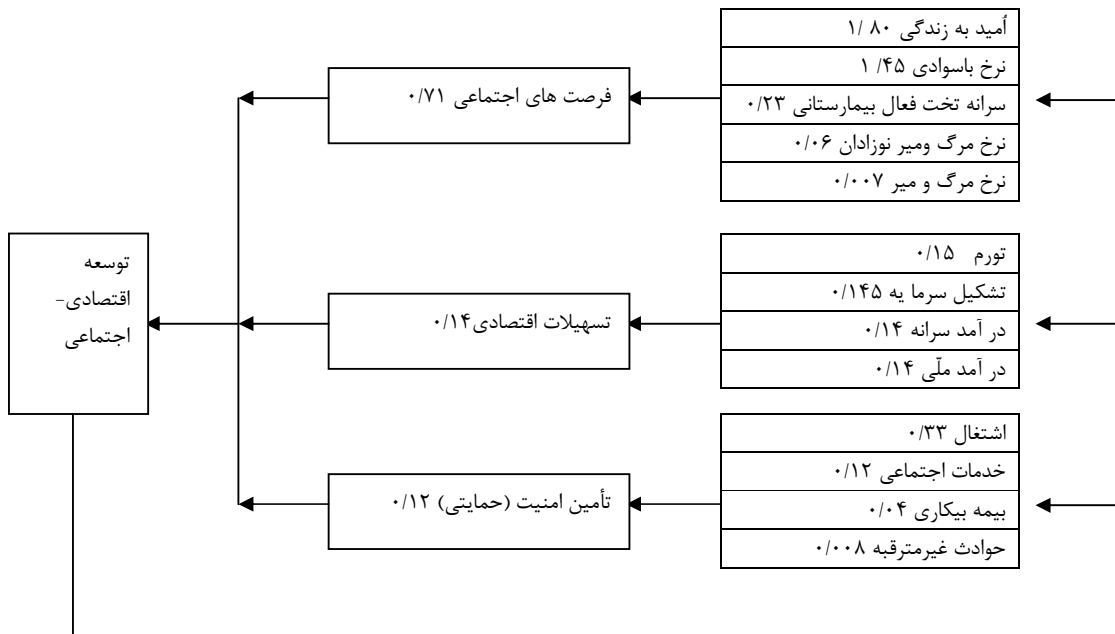
۶- تأثیرگذاری بیشتر فرصتهای اجتماعی بر توسعه اقتصادی-اجتماعی به مفهوم تأکید بر نقش سرمایه انسانی در فهم مربوط به قابلیت انسانی است که از این دیدگاه توسعه یعنی توسعه انسانی.

۱- متغیرهای فرصتهای اجتماعی، تسهیلات اقتصادی و تأمین امنیت بر توسعه اقتصادی-اجتماعی تأثیرگذار می باشند.

۲- میزان تأثیرگذاری متغیرها بر توسعه اقتصادی-اجتماعی به ترتیب عبارت است از: فرصتهای اجتماعی با ضریب تأثیر ۰/۷۱ بیشترین و سپس متغیر تسهیلات اقتصادی با ضریب ۰/۱۴ و بعد از آن متغیر تأمین امنیت با ضریب ۰/۱۲.

۳- میزان تأثیرگذاری عوامل مؤثر بر فرصتهای اجتماعی به ترتیب عبارتند از: امید به زندگی، نرخ باسوادی، تخت فعال بیمارستانی، نرخ مرگ ومیر نوزادان، نرخ مرگ ومیر

مدل توسعه اقتصادی- اجتماعی ایران همراه با ضرایب مؤثر

منابع و مأخذ :

۱. استراس، آنسلم؛ کوربین، جولیت. (۱۳۸۴) « اصول روش تحقیق کیفی »، مترجم: بیوک محمدی، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
۲. روزبهان، محمود. (۱۳۷۰) « تئوری اقتصاد کلان (۱) »، ج ۶، تهران، انتشارات رامین
۳. « سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور (۱۳۸۰)، گزارش عملکرد دولت (۱۳۷۶ تا ۱۳۸۰) »، ج ۲، تهران، معاونت امور پشتیبانی، مرکز مدارک علمی و انتشارات
۴. سن، آمارتیا کومار. (۱۹۹۹)، « توسعه به مثابه آزادی »، مترجم: وحید محمودی، تهران، دانشگاه تهران، دانشکده مدیریت، ۱۳۸۲
۵. « سیمای سازندگی زیر ساخت تمدن اسلامی ۱۴۰۰ (۱۳۷۶-۱۳۸۰) »، تهران، نشر کلید، ۱۳۷۶
۶. گزارشات توسعه انسانی سازمان ملل متحد، ۲۰۰۳
۷. لیوینگستون، آرتور استانلی. (۱۳۶۸) « سیاست اجتماعی در کشورهای در حال توسعه »، ترجمه حسین عظیمی، تهران، انتشارات سازمان برنامه و بودجه
۸. مجموعه قوانین با آخرین اصلاحات، قانون اساسی جمهوری اسلامی، تهران، نشر دوران، ۱۳۸۳

9. Bruno, Michale. (1996) Inflation, Growth And Monetary Control, Non – liner lesson From Crisis And Recovery, Bank of Italy
10. Coleman, James. (1994) Foundation Of Social Theory, Harvard University Press
11. Dreze, Jean. And Amartya Sen, (1989) Hunger And Public Action, Oxford: Clarendon Press
12. Lerner, Daniel. Et Al. (1958) The Passing Of Traditional Society, New york: Free Press